

ЎЗБЕКИСТОНДА КАМБАҒАЛЛИК ДАРАЖАСИ ВА УНИНГ АСОСИЙ ОМИЛЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Хакимов Шерали Баходиржон ўғли

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби магистранти

xakimovsherali2024@gmail.com

Аннотация. Мақолада Ўзбекистонда камбағаллик даражасининг динамикаси ва унга таъсир этувчи асосий ижтимоий-иқтисодий омиллар таҳлил қилинган. Жаҳон банки ва Миллий статистика қўмитаси маълумотлари асосида аҳоли даромадлари, бандлик ва даромад манбалари таркиби ўрганилган. Шунингдек, меҳнат бозори, тадбиркорлик ва ижтимоий трансфертларнинг камбағалликка таъсири таҳлил қилинган. Давлат сиёсатининг самарадорлиги баҳоланиб, уни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: камбағаллик, бандлик, аҳоли даромадлари, меҳнат бозори, ижтимоий сиёсат, трансфертлар, тенгсизлик, Ўзбекистон

Аннотация. В статье рассматриваются динамика уровня бедности в Республике Узбекистан и основные факторы, влияющие на её изменение. На основе данных Всемирного банка и Национального комитета статистики проведён анализ доходов населения, занятости и структуры источников дохода. Особое внимание уделено роли рынка труда, предпринимательства и социальных трансфертов в снижении уровня бедности. Также исследуются региональные особенности и различия между городской и сельской бедностью. В работе дана оценка эффективности государственной политики и предложены направления дальнейшего совершенствования механизмов сокращения бедности.

Ключевые слова: бедность, занятость, доходы населения, рынок труда, социальная политика, трансферты, неравенство, Узбекистан

I. КИРИШ

Ҳозирги глобал иқтисодий шароитда камбағаллик муаммоси дунё миқёсида энг долзарб ижтимоий-иқтисодий масалалардан бири ҳисобланади. Жаҳон иқтисодиётидаги ўзгаришлар, глобаллашув жараёнлари, меҳнат бозоридаги трансформациялар ва ижтимоий тенгсизликнинг кучайиши камбағаллик муаммосини янада мураккаблаштиради. Айниқса, ривожланаётган мамлакатларда иқтисодий ўсиш суръатларига қарамасдан, аҳолининг маълум қисмида барқарор даромад манбалари шаклланмагани сабабли камбағаллик сақланиб қолмоқда.

Камбағаллик нафақат иқтисодий, балки ижтимоий ва институционал муаммо ҳам ҳисобланади. У аҳолининг таълим олиш, тиббий хизматлардан фойдаланиш, муносиб турмуш кечириш ва меҳнат бозорида фаол иштирок этиш имкониятларини чеклайди. Шу боис, камбағалликни қисқартириш ҳар бир давлатнинг устувор вазифаларидан бири сифатида қаралади.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда камбағалликни қисқартиришга қаратилган кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Хусусан, аҳоли даромадларини ошириш, янги иш ўринлари яратиш, тадбиркорликни ривожлантириш ва ижтимоий ҳимоя тизимини кучайтиришга қаратилган давлат дастурлари жорий этилган. Бу ислоҳотлар натижасида мамлакатда камбағаллик даражасини пасайтириш бўйича муайян ижобий натижаларга эришилмоқда.

Шу билан бирга, камбағаллик муаммоси кўп омилли хусусиятга эга бўлиб, унинг шаклланиши ва сақланиб қолишига меҳнат бозори ҳолати, аҳоли даромадлари таркиби, ҳудудий ривожланиш даражаси, демографик омиллар ва ижтимоий сиёсат самарадорлиги каби кўплаб омиллар таъсир кўрсатади.

Мазкур мақоланинг мақсади — Ўзбекистонда камбағаллик даражасининг динамикасини комплекс таҳлил қилиш, унинг асосий омилларини аниқлаш ва камбағалликни қисқартиришга қаратилган давлат сиёсатининг самарадорлигини баҳолашдан иборат.

Мақсадга эришиш учун қуйидаги вазифалар белгиланди:

- камбағаллик даражасининг ўзгариш тенденцияларини таҳлил қилиш;
- аҳоли даромадлари ва уларнинг таркибини ўрганиш;
- меҳнат бозори ҳолатини баҳолаш;
- камбағалликка таъсир этувчи асосий омилларни аниқлаш;
- давлат сиёсатининг самарадорлигини таҳлил қилиш;
- камбағалликни қисқартириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш.

Мазкур тадқиқотнинг назарий ва амалий аҳамияти шундаки, унинг натижалари камбағалликни қисқартириш бўйича давлат сиёсатини такомиллаштиришда ва иқтисодий қарорлар қабул қилишда фойдаланилиши мумкин.

II. АСОСИЙ ҚИСМ

Камбағаллик динамикаси ва тенденциялари: Сўнгги йилларда Ўзбекистонда камбағаллик даражаси барқарор пасайиш тенденциясини намоён этмоқда. Жаҳон банки маълумотларига кўра, 2021 йилда камбағаллик даражаси 17,0 фоизни ташкил этган бўлса, 2024 йилга келиб 8,9 фоизгача камайган. Бу кўрсаткич мамлакатда олиб борилаётган иқтисодий ислоҳотлар самарадорлигини кўрсатади.

Камбағалликнинг қисқаришига таъсир этган асосий омиллар сифатида аҳоли даромадларининг ўсиши, бандлик даражасининг ошиши ва тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши қайд этилади. Шу билан бирга, ижтимоий ҳимоя тизимининг кенгайтирилиши ҳам аҳоли фаровонлигига ижобий таъсир кўрсатган.

Аҳоли даромадлари ва уларнинг аҳамияти Аҳоли даромадлари камбағалликни баҳолашда асосий кўрсаткичлардан бири ҳисобланади. 2025 йилда аҳолининг жами даромади 222,4 трлн сўмни ташкил этган бўлиб, жон бошига тўғри келадиган даромад 5,9 млн сўмга етган.

Бу кўрсаткичларни 2021 йил билан солиштирганда, аҳоли даромадларининг сезиларли даражада ошгани кузатилади. Даромадлар ўсиши аҳоли турмуш даражасининг яхшиланишига ва камбағаллик даражасининг пасайишига олиб келган.

Даромадлар таркиби таҳлили шуни кўрсатадики, асосий улуш меҳнат фаолияти ҳисобига тўғри келади. Бироқ трансфертларнинг юқори улуши айрим аҳоли қатламлари учун давлат ёрдами муҳим аҳамиятга эга эканини кўрсатади.

Меҳнат бозори ва бандлик: Меҳнат бозори камбағалликни шакллантирувчи асосий механизмлардан бири ҳисобланади. Аҳолининг иш билан таъминланиши унинг даромад манбаига эга бўлишини таъминлайди.

2021–2024 йилларда бандлик даражасининг ошиши ва ишсизликнинг камайиши ижобий тенденция ҳисобланади. Бироқ меҳнат бозорида қуйидаги муаммолар сақланиб қолмоқда:

- норасмий бандликнинг юқорилиги;
- паст ҳақ тўланадиган иш ўринлари;
- ёшлар ишсизлиги;
- аёллар меҳнат бозоридаги иштироки пастлиги.

Бу ҳолат меҳнат бозорини янада такомиллаштириш зарурлигини кўрсатади.

камбағалликка таъсир этувчи омиллар: Камбағаллик кўп омилли ҳодиса бўлиб, унга қуйидаги асосий омиллар таъсир кўрсатади:

Бандлик ва даромад: Иш билан таъминланганлик даражаси қанчалик юқори бўлса, камбағаллик даражаси шунчалик паст бўлади.

Тадбиркорлик Кичик бизнес аҳоли даромадларини оширишда муҳим омил ҳисобланади.

Ижтимоий ҳимоя: Пенсия ва нафақалар кам таъминланган аҳоли учун муҳим манба ҳисобланади.

Тенгсизлик: Даромадлар ўртасидаги фарқ камбағаллик даражасига таъсир кўрсатади.

Ҳудудий фарқлар: Қишлоқ ва шаҳар ҳудудлари ўртасида камбағаллик даражасида фарқлар мавжуд. Қишлоқ жойларда иш ўринлари чекланган бўлса, шаҳарларда яшаш харажатлари юқори.

Шу сабабли камбағалликка қарши сиёсат ҳудудий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши керак.

Давлат сиёсати ва унинг аҳамияти: Ўзбекистонда камбағалликни қисқартириш давлат сиёсатининг муҳим йўналиши ҳисобланади. Маҳаллабай ишлаш тизими, субсидиялар, грантлар ва касб-ҳунарга ўқитиш дастурлари жорий этилган.

Бу чоралар аҳолини иқтисодий фаолликка жалб қилишга хизмат қилмоқда.

Муаммолар ва ечимлар:

Мавжуд муаммолар:

- норасмий иқтисод
- паст иш ҳақи

- гендер муаммолар
- Таклифлар:
- сифатли иш ўринлари
- таълимни кучайтириш
- тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш

Камбағалликни таҳлил қилишда фақат ўртача даромад кўрсаткичлари билан чекланиб қолиш етарли эмас. Аҳоли ўртасида даромадларнинг тақсимланиш даражаси ҳам муҳим аҳамиятга эга. Даромадлар тенгсизлиги юқори бўлган жамиятларда иқтисодий ўсиш натижалари аҳолининг барча қатламларига тенг тақсимланмайди, бу эса камбағалликнинг сақланиб қолишига олиб келади.

Ўзбекистонда аҳоли даромадларининг квинтил гуруҳлар бўйича тақсимоти юқори ва паст даромадли аҳоли ўртасидаги фарқни баҳолаш имконини беради. Агар юқори даромадли аҳоли улуши тезроқ ўсса, паст даромадли қатламнинг улуши эса секин ўсса ёки ўзгармаса, бу тенгсизликнинг кучайганини англатади.

Даромадлар тенгсизлигининг юқори даражаси қуйидаги оқибатларга олиб келиши мумкин:

- ижтимоий норозиликнинг ошиши;
- камбағалликнинг авлоддан-авлодга ўтиши;
- инсон капитали ривожланишининг чекланиши;
- иқтисодий ўсишнинг барқарор эмаслиги.

Шу сабабли давлат сиёсати нафақат камбағалликни қисқартиришга, балки даромадлар тенгсизлигини камайтиришга ҳам қаратилган бўлиши лозим.

Камбағаллик даражасига таъсир этувчи муҳим макроиқтисодий омиллардан бири — инфляция ҳисобланади. Нархлар ошиши аҳолининг реал даромадларини камайтиради ва айниқса кам таъминланган аҳоли қатламига салбий таъсир кўрсатади.

Агар аҳоли даромадлари номинал жиҳатдан ўсса-да, инфляция юқори бўлса, реал харид қобилияти пасаяди. Бу эса камбағаллик даражасининг сақланиб қолишига ёки ҳатто ошишига сабаб бўлиши мумкин.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда инфляцияни пасайтириш бўйича чоратадбирлар амалга оширилмоқда. Марказий банк томонидан пул-кредит сиёсати орқали нархлар барқарорлигини таъминлашга ҳаракат қилинмоқда.

Инфляциянинг камбағалликка таъсирини камайтириш учун:

- ижтимоий тўловларни индексация қилиш;
- озик-овқат хавфсизлигини таъминлаш;
- бозорларда рақобатни кучайтириш;
- импорт ва логистика харажатларини камайтириш
- каби чоралар муҳим аҳамиятга эга.

Камбағалликни қисқартиришда таълим ва инсон капитали ҳал қилувчи омиллардан бири ҳисобланади. Юқори малакали кадрлар меҳнат бозорида рақобатбардош бўлади ва юқори даромад олиш имкониятига эга бўлади.

Аксинча, паст билим ва малакага эга аҳоли кўп ҳолларда кам ҳақ тўланадиган ёки норасмий ишларда банд бўлади. Бу эса камбағаллик хавфини оширади.

Ўзбекистонда таълим тизимини ислоҳ қилиш, касб-хунарга ўқитиш марказларини ташкил этиш ва аҳолини қайта тайёрлаш дастурлари камбағалликни қисқартиришга хизмат қилмоқда.

Шу билан бирга, қуйидаги йўналишларга эътибор қаратиш зарур:

- меҳнат бозори талабларига мос таълим
- ИТ ва замонавий касбларга ўқитиш
- умрбод таълим концепциясини ривожлантириш

Камбағалликни қисқартиришда тадбиркорлик фаолияти муҳим аҳамиятга эга. Кичик бизнес аҳолига мустақил даромад манбаини яратади ва янги иш ўринлари ташкил этишга хизмат қилади.

Ўзбекистонда тадбиркорликни ривожлантириш бўйича:

- имтиёзли кредитлар
- субсидиялар
- солиқ енгилликлари
- жорий этилган.

Айниқса, оилавий тадбиркорлик ва ўзини ўзи банд қилиш камбағалликни қисқартиришда самарали механизм ҳисобланади.

Камбағалликни қисқартириш бўйича халқаро тажриба шуни кўрсатадики, энг самарали стратегиялар қуйидагилардан иборат:

- инклюзив иқтисодий ўсиш
- ижтимоий ҳимоя тизимини кучайтириш
- таълим ва соғлиқни сақлашга инвестициялар
- меҳнат бозорини ривожлантириш

Жанубий Корея, Хитой ва Туркия каби давлатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, иқтисодий ўсиш билан бирга инсон капиталига сармоя киритиш камбағалликни тез камайтиришга олиб келади.

Ўзбекистон учун ҳам ушбу тажрибаларни миллий шароитга мослаштирган ҳолда жорий этиш муҳим ҳисобланади.

Камбағаллик ва демографик омиллар ўртасидаги боғлиқлик:

Камбағаллик даражасига таъсир этувчи муҳим омиллардан бири — демографик ҳолат ҳисобланади. Аҳоли сонининг ўсиши, оилаларда боқувчилар ва қарамлар сони ўртасидаги нисбат, шунингдек меҳнатга лаёқатли аҳолининг улуши камбағалликка бевосита таъсир кўрсатади.

Ўзбекистонда аҳоли сонининг юқори суръатларда ўсиши, айниқса ёшлар улушининг катта бўлиши меҳнат бозорига катта босим юклайди. Ҳар йили меҳнат бозорига янги кириб келаётган ёшлар учун етарли иш ўринлари яратиш зарурати пайдо бўлади.

Агар бу эҳтиёж қондирилмаса, ишсизлик даражаси ошиши ва камбағалликнинг кучайиши эҳтимоли ортади. Шу боис демографик омилларни инобатга олган ҳолда меҳнат бозори сиёсатини юритиш муҳим аҳамиятга эга.

Меҳнат миграцияси ва пул ўтказмалари таъсири:

Ўзбекистон иқтисодиётида меҳнат миграцияси муҳим ўрин тутди. Хорижда ишлаётган фуқаролар томонидан юбориладиган пул ўтказмалари кўплаб оилалар учун асосий даромад манбаи ҳисобланади.

Пул ўтказмалари камбағалликни қисқартиришда қуйидаги ролни ўйнайди:

- аҳоли даромадларини оширади;
- истеъмол даражасини кўтаради;
- таълим ва тиббиётга сарфларни кўпайтириш имконини беради.

Бироқ меҳнат миграциясига юқори даражада боғлиқлик муайян хавфларни ҳам келтириб чиқаради. Хусусан, ташқи иқтисодий омиллар, валюта курслари ўзгариши ёки қабул қилувчи давлатлардаги иқтисодий инқирозлар пул ўтказмалари ҳажмини камайитириши мумкин.

Шу сабабли миллий иқтисодиётда ички иш ўринларини яратиш ва аҳолини мамлакат ичида банд қилиш муҳим ҳисобланади.

Норасмий иқтисодиёт ва унинг таъсири:

Камбағалликни таҳлил қилишда норасмий иқтисодиётнинг улуши ҳам муҳим аҳамиятга эга. Норасмий секторда банд бўлган аҳоли кўп ҳолларда барқарор даромадга эга бўлмайди ва ижтимоий ҳимоядан четда қолади.

Норасмий бандлик қуйидаги муаммоларни келтириб чиқаради:

- паст ва барқарор бўлмаган даромад;
- пенсия ва ижтимоий кафолатларнинг йўқлиги;
- меҳнат ҳуқуқларининг ҳимоя қилинмаслиги.

Ўзбекистонда норасмий иқтисодиётни қисқартириш бўйича чоралар кўрилоқда, жумладан солиқ тизимини соддалаштириш ва бизнес юритиш шароитларини яхшилаш орқали расмий секторга ўтиш рағбатлантирилоқда.

Камбағалликни тўғри баҳолаш уни қисқартириш сиёсатини самарали амалга оширишда муҳим аҳамиятга эга. Халқаро амалиётда камбағалликни ўлчашнинг бир нечта усуллари мавжуд:

- абсолют камбағаллик (минимал истеъмол даражаси асосида);
- нисбий камбағаллик (жамиятдаги ўртача даромадга нисбатан);
- кўп ўлчовли камбағаллик (таълим, соғлиқ, яшаш шароити каби омиллар асосида).

Ўзбекистонда асосан миллий камбағаллик чизиғи асосида баҳолаш амалга оширилади. Бироқ замонавий ёндашувлар камбағалликни фақат даромад билан эмас, балки инсон ривожланиши билан боғлиқ кўрсаткичлар орқали ҳам баҳолашни талаб этади.

Сўнгги йилларда рақамли иқтисодиётнинг ривожланиши камбағалликни қисқартиришда янги имкониятларни яратмоқда. Интернет, онлайн хизматлар ва рақамли платформалар орқали аҳоли янги даромад манбаларига эга бўлиши мумкин.

Хусусан:

- фриланс ва масофавий иш
- онлайн савдо
- IT хизматлар

аҳоли даромадларини оширишга хизмат қилади.

Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш орқали аҳолини янги иш ўринлари билан таъминлаш имкониятлари кенгаймоқда.

Иқтисодий инфратузилманинг ривожланиш даражаси ҳам камбағалликка бевосита таъсир кўрсатади. Йўллар, транспорт, электр энергияси ва интернет тармоқларининг ривожланиши иқтисодий фаолликни оширади.

Айниқса қишлоқ ҳудудларида инфратузилманинг ривожланиши:

- бозорларга чиқиш имкониятини оширади;
- тадбиркорликни ривожлантиради;
- иш ўринлари яратади.

Бу эса камбағалликни қисқартиришга хизмат қилади.

III. ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда камбағаллик даражасини қисқартириш сўнгги йилларда давлат ижтимоий-иқтисодий сиёсатининг энг муҳим йўналишларидан бирига айлангани таҳлиллар орқали яққол намоён бўлди. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, мамлакатда камбағаллик даражасининг пасайишида аҳоли даромадларининг ўсиши, бандлик даражасининг ошиши, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва ижтимоий ҳимоя механизмларининг кенгайтирилиши муҳим омил бўлиб хизмат қилган.

Шу билан бирга, камбағаллик муаммоси ҳали ҳам кўп омилли ва мураккаб ижтимоий-иқтисодий ҳодиса экани аниқланди. Унинг шаклланишига норасмий бандлик, паст иш ҳақи, ҳудудлар ўртасидаги ривожланиш тафовути, инфляция, даромадлар тенгсизлиги, демографик босим, таълим ва малака даражаси каби омиллар бевосита таъсир кўрсатади. Айниқса, қишлоқ жойларда иш ўринларининг чекланганлиги, ёшлар бандлиги билан боғлиқ муаммолар ва аёлларнинг меҳнат бозоридаги иштироки нисбатан пастлиги камбағалликни қисқартириш жараёнига салбий таъсир кўрсатувчи асосий омиллардан ҳисобланади.

Таҳлиллар асосида шу хулосага келиш мумкинки, камбағалликни камайтириш фақат аҳоли даромадларини ошириш билан чекланмасдан, балки сифатли иш ўринларини яратиш, инсон капиталини ривожлантириш, касб-ҳунар ва замонавий кўникмаларга ўқитиш, тадбиркорлик муҳитини яхшилаш ҳамда ижтимоий ёрдамнинг манзиллилигини кучайтиришни талаб қилади. Шунингдек, камбағалликка қарши сиёсатни амалга оширишда ҳудудий хусусиятлар, демографик ҳолат ва меҳнат бозори эҳтиёжларини инобатга олиш муҳим аҳамиятга эга.

Келгусида Ўзбекистонда камбағалликни янада қисқартириш учун инклюзив иқтисодий ўсишни таъминлаш, норасмий иқтисодиёт улушини

камайтириш, рақамли иқтисодиёт имкониятларидан кенг фойдаланиш, инфратузилмани ривожлантириш ва аҳолининг ҳимояга муҳтож қатламларини қўллаб-қувватлаш чораларини янада кучайтириш мақсадга мувофиқ. Ана шундагина аҳоли фаровонлигини ошириш, ижтимоий тенгликни таъминлаш ва барқарор иқтисодий тараққиётга эришиш мумкин бўлади.

IV. ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2023.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. 2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида, ПФ-60-сон, 2022 йил 28 январь.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. 2025 йилда аҳоли бандлигини таъминлаш ва камбағалликни қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида, ПҚ-12-сон, 2025 йил 17 январь. LEX.UZ.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини молиялаштириш тартиб-таомилларини такомиллаштириш тўғрисида, ПФ-17-сон, 2025 йил 30 январь. LEX.UZ.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. 2026 йилда ҳудудларни янгича ёндашувлар асосида ривожлантириш орқали аҳоли даромадини ошириш, барқарор иш ўринларини яратиш ҳамда камбағалликни қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида, ПҚ-49-сон, 2026 йил 5 февраль. LEX.UZ.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. «Оғир» маҳаллаларда кичик қуёш электр станцияларини барпо этиш орқали камбағал оилаларни қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида, ПҚ-51-сон, 2026 йил 9 февраль. LEX.UZ.